

LÄRANDE I SÖNDAGSSKOLAN

Av: Odd Ketil Sæbø

De övergripande målen för SÖNDAGSSKOLEN NORGE, och därmed också för SKATTEN, är följande:

- Att stärka barnens tro genom att förkunna Guds ord och tillsammans med dem bygga en kristen gemenskap.
- Att hjälpa barnen att bättre lära känna den treenige Guden och att leva ett liv i Jesus efterföljd.
- Att förmedla evangeliet till alla barn i Norden.
- Att stödja föräldrar och vårdnadshavare i deras uppdrag att hjälpa barnen att bättre lära känna den treenige Guden och att leva ett liv i Jesus efterföljd.

Utifrån dessa målsättningar kan det vara bra att stanna upp en stund och tänka igenom vilken uppgift vi har som ledare i söndagsskolan eller i andra barngrupper. Varför vill vi att barnen ska komma dit? Vad ska söndagsskolan innehålla för att målen ska kunna uppnås? Hur vill vi presentera detta innehåll för barnen?

Detta är som synes grundläggande frågor. De handlar om söndagsskolans *varför, vad och hur* – söndagsskolans och undervisningens *mål, innehåll och metoder*.

När vi försöker hitta svaren på dessa frågor är det avgörande vilken syn vi har på barnet. Vad säger Bibeln och Jesus om barnet? Vad kännetecknar barnets tro och religiösa utveckling? För att få ut så mycket som möjligt av denna artikel rekommenderar vi att du först läser de artiklar som behandlar dessa teman.

Varför söndagsskola? Om målet

I söndagsskolan vill vi alltså stärka barnens tro, hjälpa dem att lära känna Gud bättre och bygga en kristen gemenskap. Det mest konkreta målet för barnen är ett *liv i Jesus efterföljd*. Målet om efterföljd eller lärjungaskap uttrycks av Jesus själv i missionsbefallningen:

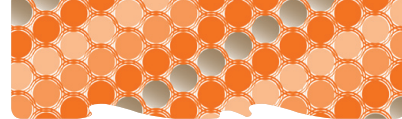
Åt mig har getts all makt i himlen och på jorden. Gå därför ut och gör alla folk till lärjungar: döp dem i Faderns och Sonens och den heliga Andens namn och lär dem att hålla alla de bud jag har gett er. Och jag är med er alla dagar till tidens slut.¹

Vi kan ställa oss frågan om inte barnen på många sätt redan är de bästa lärjungarna (se artikeln *Jesus och barnen*). Då vill vi snarare tolka uttrycket att göra till lärjungar som ett mål för onådade folk (som Jesus här syftar på) eller barn

Foto: stockxpert.com

¹ I Matteusevangeliet 28:18–20.

och andra som har tagit avstånd från tron. I vår pluralistiska verklighet kommer vi som söndagsskolledare att möta familjer med olika dopsyn och också odöpta barn med bakgrund i en annan livssyn. I praktiken kommer man att bemöta barn från olika sammanhang på ungefär samma sätt men med olika mål. I *SKATTENS åtta teser om barn och tro* uttrycks detta på följande sätt:

Den vuxnes uppgift är att skapa arenor där barnet får utveckla sin relation till Gud och lära känna Gud som den Treenige. Detta sker med utgångspunkt i barnets dop eller som förberedelse för barnets dop. (Tës 1)

Att skapa dessa arenor, dessa platser i vardagen där barnen kan få möta bibelberättelserna, fundera kring dem och vidareutveckla sin gudsrelation är att konkretisera vår vision om att förmedla Jesus till barnen.

Vad vill det då säga att leva i efterföljd eller lärjungaskap? Lärjungaskapet är knutet till det nya livet, till Guds rike, med frälsningen i Jesus Kristus som utgångspunkt. Genom att leva nära Jesus kan vi dag för dag likna honom allt mer och formas efter hans bild.² Vi lever det nya livet i en ny frihet, där Guds nåd och kärlek ger kraft och inriktning. Att veta att man är älskad av Gud är den bästa utgångspunkten för ett bra liv där vi också handlar för varandras bästa. Genom Guds nåd och kärlek byggs en moral i ordets rätta bemärkelse upp. Vi handlar utifrån en inre motivation därför att Gud först har älskat oss och inte för att bli belönade eller respekterade eller för att undkomma straff (yttre motivation).³

Vad? Söndagsskolans innehåll

Söndagsskolans mål styr vilket innehåll vi vill att barnen ska få möta på samlingarna. Vi vill att innehållet i undervisningen ska stärka deras tro, hjälpa dem att bättre lära känna den treenige Guden och hjälpa oss att bygga en gemenskap. Barnen ska också få hjälp att växa som lärjungar med en inre motivation att följa Jesus Kristus.

I stadgarna för SØNDAGSSKOLEN NORGE står det:

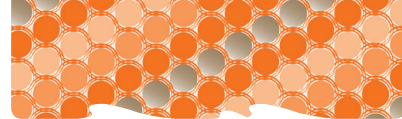
Verksamheten inom SØNDAGSSKOLEN NORGE ska bedrivas i trohet mot Bibeln som är Guds ord och den evangelisk-lutherska bekännelsen.

Gud har uppenbarat sig på ett särskilt sätt genom de berättelser som finns nedskrivna i Bibeln och genom sin egen son Jesus Kristus. Här finner vi de källor som mest konkret kan hjälpa oss att uppnå målen för söndagsskolan. SKATTEN har en evangelisk-luthersk förankring som också innebär att läran bara ska bygga på Bibeln och inte på senare traditioner. Men det innebär inte att vi inte kan lära oss något värdefullt genom andra människors vittnesbörd, eller att de inte kan vara förebilder för oss. Du som använder materialet i SKATTEN kommer att se att det mesta i detta material kan användas aktivt inom olika kristna samfund, precis som man redan under många år har gjort i Norge.

Bibeln och vår tolkning av den ger en vägledning om vad som är viktigast att förmedla vidare till *barnen*. Samtidigt är det viktigt att vi hela tiden tar

² Se Romarbrevet 8:29.

³ Jfr Första Johannesbrevet 4:19. Se Odd Ketil Sæbø, *Gudsbarnet*. Om barnetroens hemmeligheter og en ny trosopplæring, 86–87, 152–170.

hänsyn till ny kunskap om barnen när vi avgör hur innehållet ska se ut. Vilka behov har barnet i sin gudsrelation? Vilken förmåga har barnet att förstå abstrakta bilder? Hur uppfattar barnen med sin livliga fantasi de starka berättelserna? (Jfr artikeln *Barns religiösa utveckling*). Vår kunskap om barnet påverkar vilka pedagogiska metoder vi väljer (se nedan). Dessa metoder styr i sin tur valet av innehåll.

De bibeltexter som presenteras i SKATTEN har valts med utgångspunkt från följande kriterier:

Texterna ska

- bidra till att hjälpa barnen till en *inre motiverad efterföljelse*
- tillsammans bidra till att skapa en enhetlig bild av *Bibels stora grundberättelse*, från skapelse till fulländning
- *inte* introducera motiv som blir *för våldsamma* i förhållande till barnets utveckling och fantasi (se artikeln *Om barns religiösa utveckling*)
- i hög grad möta *barnets behov och känsliga perioder* i gudsrelationen (se nedan)
- i hög grad vara *berättande texter* (se nedan)
- tillsammans ge en god *kontinuitet utan att gå för fort fram*, så att barnen kan dröja sig kvar i de olika berättelserna, fundera och vara mottagliga för vad Gud vill lära dem
- i största möjliga utsträckning *överensstämma med kyrkoårets texter* och högtiderna i det land där materialet används.

Hur? Om metoder i söndagsskolan

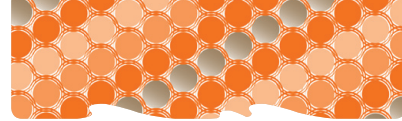
Det har skett en stilla revolution inom kyrkan när det gäller synen på barnet i den kristna undervisningen. Från att ha varit en passiv mottagare har barnet blivit en aktiv deltagare i undervisningen. En äldre syn på lärande har ersatts med en nyare.

Lärande har under större delen av historien setts som en *förmedling* av ett givet innehåll från en (vuxen) lärare till en mottagare (elev). Barnen skulle formas och fostras efter de vuxnas ideal. Empirismen, en filosofisk strömning som blev stark under Upplysningstiden, betraktade barnasinnets som en tom tavla som det var den vuxnes privilegium att få fylla. Enligt detta synsätt har allt det som vi kan tillförts oss utifrån genom det vi lärt oss med hjälp av våra sinnen. Detta synsätt förstärker synen på lärande som förmedling. Innehållet i undervisningen och lärandet blev i hög grad teoretisk kunskap.

På 1970-talet började en viktig utveckling i kyrkan bort från en syn på lärande som enbart förmedling till en mer *sociokulturell* syn på lärande. Enligt denna syn sker lärande genom sociala processer där vi lär i samspel med varandra, och där alla i högre grad får vara delaktiga. Barn växer i tro genom att delta i utövandet av den kristna tron, till exempel gudstjänstfirandet, och inte bara genom att få del av kunskap. Även om detta var en väsentlig förändring av synen på lärande är det viktigt att se att man ändå har fortsatt att betrakta den vuxne som förebild för ett bra kristet liv.

Efter år 2000 har det skett en omfattande och viktig vidareutveckling av synen på lärande i kyrkan. Denna utveckling har bidragit till utformningen av de grundtankar som SKATTEN bygger på.

Lärande som en del av barnets andliga liv

Det är framför allt arbetet med evangeliernas texter om Jesus och barnen (se artikeln *Jesus och barnen*) som har inspirerat till en ny, förändrad syn på lärande. Det är en syn som bryter med de sätt att se på lärande som beskrivs ovan. Lärande i söndagsskolan måste omfatta något utöver detta.

Jesus lyfter fram barnen som förebilder för tro och lärjungaskap. Han berättar för oss att barnen och de barnsliga kan få del av sanningar som har dolts för de kloka. I den lutherska kyrkan har vi allt mer börjat sätta ord på den tro som vi menar att barnet mottar i dopet och erkänna den som en fullvärdig tro. Barnet har fått status som ett *troende subjekt* som är aktivt, ställer frågor och handlar i sin gudsrelation. I Norge har teologen Sturla Stålsett riktat uppmärksamheten mot barnets eget perspektiv på tron. Hur ser kyrkans tro, praxis och traditioner ut ur barnets perspektiv? I ljuset av att Jesus lyfter fram barnet som förebild är barnperspektivet också ett vuxen-kritiskt perspektiv. Barnets röst i kyrkan blir viktig. Lärande sker inte längre bara från vuxen till barn utan också i motsatt riktning, från barn till vuxen. Församlingen är en *lärande gemenskap* där vi alla är likvärdiga och lär oss i mötet med kyrkans berättelser, lära, traditioner och praxis. Samtidig är det den vuxnes ansvar att skapa goda lärandemiljöer och bestämma innehållet.

Pedagogiska teorier beskriver oftast den typ av lärande som sker när människor möts eller när vi kommer i kontakt med ett definierat kunskapsstoff. Men det är viktigt att se att det i den kristna undervisningen finns en dimension som inte så lätt låter sig beskrivas av den traditionella pedagogiken – en andlig dimension. Jesus säger:

*Jag prisar dig, fader, himlens och jordens herre, för att du har dolt detta för de lärda och kloka och uppenbarat det för dem som är som barn. Ja, fader, så har du bestämt.*⁴

Eftersom barnen kan se saker som är dolda för andra måste vi ta på allvar att detta kan vara en del av lärandet i söndagsskolan. Den gamle kyrkofadern *Augustinus* talar om Gud som vår inre lärare. Genom sin Ande leder Gud oss steg för steg mot en större sanning. Jesus visar själv hur Gud är aktiv i lärandet och hur sanningarna måste växa fram ur vårt inre för att bli viktiga i våra egna liv. Han kunde ha tagit lärjungarna åt sidan, samlat dem omkring sig och hemlighetsfullt ha viskat till dem: *Lyssna! Det är JAG som är Messias...!* Men Jesus är en större lärare än så. Han knyter an till lärjungarnas egna erfarenheter tillsammans med honom. Han ställer frågan och låter lärjungarna själva fundera: *Vem säger ni att jag är?* Därefter ger han svaret tid att växa fram. Vid detta tillfälle har Petrus tänkt klart: *Du är Messias, den levande Gudens son. Jesus svarar: Salig är du, Simon Barjona, ty ingen av kött och blod har uppenbarat detta för dig, utan min fader i himlen.*⁵ De stora sanningarna kan inte förmedlas från människa till människa. De föds i oss när Gud får lov att vara vår inre lärare.

Om Gud ska få leda barnet till sanningarna, och om barnet ska få komma fram till sitt eget perspektiv på berättelserna, är det nödvändigt att det får fundera och ställa frågor i mötet med texterna och att texterna inte tolkas för

⁴ Matteusevangeliet 11:25–26.

⁵ Se Matteusevangeliet 16:13–20.

mycket av oss vuxna. Vi tycker ofta om att ha kontrollen, men vi måste se det som ett steg i tro att släppa något av vår roll som uttolkare och de som äger sanningen. Låt Gud få mer utrymme i mötet med barnen! Samtidigt är det viktigt att behålla vår roll som *experten* när det gäller att presentera fakta runt texterna. Sakliga upplysningar kan bidra till förståelsen av dem. Det är *vi* som kan berätta för barnen vad en samarier är. Det är vi som kan berätta vilken funktion lammet hade i den judiska religionen. I SKATTEN kommer du som ledare att hitta sådana upplysningar som bidrar till att öppna upp texten och skapa en djupare förståelse av den hos både vuxna och barn.

Narrativ pedagogik

Av de bibliska texterna har de berättande texterna visat sig vara särskilt lämpade för funderingar. Genom berättelserna möter barnen människors vittnesbörd. De möter karaktärer som lyckas eller misslyckas. Som i ena stunden framstår som hjältar och i nästa ögonblick som förbrytare eller förlorare. Berättelserna stod helt i centrum för undervisningen av barnen på Gamla testamentets tid.⁶ De bidrog till att forma barnens identitet som en del av Guds folk. Den traditionella påskmåltiden, med all dess symbolik och ritualer, levandegjorde det stora frälsningsdramat då folket befriades från slaveriet i Egypten.

I söndagsskolan finns det en lång tradition att använda den narrativa pedagogikens fokus på berättelserna. Berättelserna engagerar. De väcker igenkännande. De lever i oss hela livet. De öppnar sig om och om igen för oss, så att vi ser nya sammanhang och sanningar beroende på var i livet vi befinner oss.

Samtidigt som vi ska ta ett steg tillbaka som uttolkare av texterna kan vi vara mer *frimodiga* när det gäller att lyfta fram vårt eget vittnesbörd som en resurs i söndagsskolan. Hur ser min egen väg tillsammans med Gud ut? Vilka människor och händelser har haft betydelse för att jag är kristen idag? Vad kan barnen lära av och knyta an till från våra egna vittnesbörd?

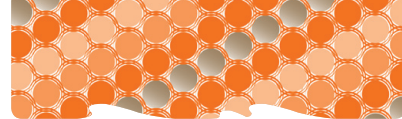
Dialogbaserad pedagogik

I en söndagsskola där vi tar barnet på allvar som en troende människa och är öppna för Guds ledning och barnens perspektiv kommer *dialogen* att ha en central plats. Genom dialogen kan vi sätta ord på våra upplevelser. Barn saknar i stor utsträckning ett språk för sin tro. Då blir dialogen extra viktig, för genom att berätta bidrar vi också till att hålla fast och bevara det vi har upplevt. I en dialog kan lärandet ske i bägge riktningarna, från vuxen till barn och från barn till vuxen. Många ledare kan skriva under på att de i samtalen med barnen själva också har fått värdefulla minuter och viktig näring för sitt eget trosliv.

Att leda ett samtal kan vara utmanande. Samtalet kan få en inriktning som vi inte hade förutsett. Vi känner kanske att vi borde ha haft mer kunskap eller varit bättre på att försvara kyrkans traditioner. Men att inte kunna ge exakta svar när det gäller Gud och tron bör vara naturligt och inte hotfullt. Om det är faktaupplysningar vi fastnar på kan vi ta reda på mer till nästa samling. Ett samtal i söndagsskolan har mycket gemensamt med filosofiska samtal. Liksom i filosofin söker vi sanningen. Vi talar om de stora frågorna. Som kristna kan vi också tro att om vi närmar oss sanningen så närmar vi oss Gud själv. I artikeln *Filosofiska samtal* hittar du flera bra samtalstips.

⁶ Se Kristin Solli Schøien & Heidi Tanum Berntsen, *Når skoen trykker*.

Känsliga perioder i gudsrelationen

SKATTEN är inspirerad av Sofia Cavalletti (1917–2011), som var efterföljare till den italienska pedagogen Maria Montessori (1870–1952). Montessoris utbildningsfilosofi används i både offentliga och privata skolor i hela världen. Montessori betonade de känsliga perioderna i barns utveckling. I allmänhet visar barn intresse och mottaglighet för att lära sig saker inom bestämda ämnesområden vid en viss ålder. Till exempel är barn mycket tidigt mottagliga för att lära sig språk.

Sofia Cavalletti tillämpar denna filosofi även inom den kristna undervisningen. Hon har genom många års studier av barn kunnat visa att de har känsliga perioder också i sin *gudsrelation*. Beroende av ålder har barn olika behov i sin gudsrelation och det finns viktiga generella drag:

- Till och med ca fem års ålder är det centrala behovet i barnets gudsrelation att få möta Guds villkorslösa kärlek och omsorg.
- Från och med ca sex års ålder är det viktigt för barnet att denna absoluta kärlek också är en kärlek som *förlåter*.
- Från och med ca tio års ålder blir ett liv i Jesus efterföljd viktigare. Att följa Jesus blir ett livsideal.

Det är viktigt att möta barnet med ett undervisningsinnehåll som är anpassat till dess behov i den aktuella perioden. I SKATTEN är materialet på många ställen anpassat till två olika målgrupper, Gullivergänget (3–5 år) och Äventyrarna (6–10 år). Läs mer om de känsliga perioderna i barnets gudsrelation i artiklarna *Barns religiösa utveckling* och *Barnet och det onda*.

Många intelligenser

SKATTEN är också inspirerad av den amerikanske professorn Howard Gardners (f. 1943) teori om de många intelligenserna. Gardner, som har varit knuten till Harvarduniversitetet, är en av de viktigaste bland flera teoretiker vars arbete har ökat vår förståelse av människans intelligens. Medan vi traditionellt har förknippat begreppet intelligens med förmågan att resonera logiskt (och så småningom också med social intelligens), menar Gardner att vi har nio olika intelligenser:

- Språklig intelligens
- Logisk-matematisk intelligens
- Musikalisk intelligens
- Rumslig intelligens
- Kroppslig-kinestetisk intelligens
- Social intelligens
- Intrapersonell intelligens (självkänedom)
- Naturintelligens
- Existentiell intelligens

Enligt Gardners teori (teorin om multipla intelligenser eller MI-teorin) har alla människor alla intelligenserna, men de är fördelade på olika sätt hos oss. *Det är viktigt att vi får använda våra starkaste intelligenser för att lära oss saker.* Ett sådant lärande kommer också att bidra till att utveckla de andra intelligenserna och hela människan. Traditionellt är det de som har varit duktiga språkligt och logiskt-matematiskt som har klarat sig bäst i skolan och kanske också i den kristna undervisningen.

För att möta de olika barnen på ett bra sätt måste vi i söndagsskolans arbete betona variation och mångfald när det gäller presentationsformer. På de flesta håll saknas resurser att bedriva individanpassad undervisning, men genom mångfald, variation och en totalförmedling där vi lär genom alla sinnen och intelligenser kan vi i stor utsträckning möta barnen med alla deras olikheter. Samtidigt vill vi göra det möjligt för barnen att använda olika intelligenser inte bara i själva undervisningen, utan också i sina funderingar och i sin tid tillsammans med Gud. Några barn tänker bäst när de dansar eller rör sig. Andra kan fundera och ställa frågor eller ge sin respons till Gud genom teckningar eller musik.

Teorin om de många intelligenserna stämmer väl överens med en *kristen skapelsesyn*. Gud har skapat oss alla lika värdefulla och helt unika. Genom MI-teorin lyfter man fram fler sätt att uppfatta och förstå verkligheten och Guds uppenbarelse, och fler sätt att ge Gud vår respons. Läs mer om MI-teorin i artikeln *Barn och kreativitet*.

Ja tack, bägge delar

Den stora styrkan med SKATTEN är att man här kombinerar andligt lärande med Cavallettis och Gardners teorier. Det gör materialet unikt och bidrar till att söndagsskolan kan värna om och vara utvecklande för hela barnet. Barn behöver utrymme för både funderingar och intensiv aktivitet – tid i stillhet, men också aktivt lärande genom alla sinnen och intelligenser. Vi förstår också allt mer att dessa saker hänger samman. Vi behöver känna våra hjärtslag och andas lugnt och stilla för att Gud ska få möta oss. Men vi är också andliga och nära Gud mitt i vår intensiva aktivitet – i sången, leken, teckningen och dansen.

Litteratur

Armstrong, Thomas, *Mange intelligenser i klasserommet*, Abstrakt Forlag 2003.

Cavalletti, Sofia, Patricia Coulter m fl, *Den gode hyrde og barnet. En vandring i glede*, Inger Marit Brorson 2005.

Cavalletti, Sofia, *Barnets religiøse potensial; beskrivelse av erfaringer med barn fra 3 til 6 år*, Inger Marit Brorson 2009.

Schøien, Kristin Solli & Heidi Tanum Berntsen, *Når skoen trykker*, IKO-Forlaget 1994.

Stålsett, Sturla, "Barneteologi i emning" i Ragnhild Halle & Geir Hegerstrøm (red) *Himmel over livet. Forkynnelse for barn i en ny tid*, IKO-Forlaget 2000.

Stålsett, Sturla, "'Barna roper i helligdommen': for en urovekkende barneteologi" i Elisabeth Tveito Johnsen (red), *Barneteologi og kirkens ritualer. Perspektiver på trosopplæring, barn og konfirmanter*, Det praktisk-teologiske seminar 2007.

Sæbø, Odd Ketil, Guds barnet. *Om barnetroens hemmeligheter og en ny trosopplæring*, Verbum 2010.

